

УДК 338.43.02 (477) «199/ 201»

Розвиток фольклору та декоративно-прикладного мистецтва етноменшин України: тенденції 1990 – 2000-х років

В.М. ПЕКАРЧУК

Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, м. Луганськ, Україна, E-mail: vladimirprk@rambler.ru

Авторське резюме

На основі представленої широкої палітри історичних фактів, аналітичних матеріалів, наукових документів зроблено спробу відтворити місце і роль фольклору та декоративно-прикладного мистецтва у процесі відродження і розвитку культури етноменшин протягом 1990 – 2000-х років.

Важливість окресленої проблеми зумовлюється, перш за все, необхідністю мати чітке уявлення про механізм розв'язання незалежною державою проблеми міжетнічних відносин. З'ясовано, що протягом досліджуваних років в Україні створювалися передумови для розвитку новітніх форм етнічної творчості і в цьому плані розширення спектра культурної спадщини. Враховувався фактор наступності та перспективності у справі розвитку форм етнічної творчості. Значна увага приділена з'ясуванню діяльності різного рівня театральних колективів та внеску у розбудову у культуру України.

Крім того, проаналізовано низку напрямків діяльності кримськотатарських, грецьких, єврейських, угорських професійних мистецьких колективів. Досліджувані проблеми аналізувалися під кутом зору їх сприянню досягненню політичного порозуміння і налагодження плідних контактів у сфері налагодження культурно-мистецького життя етносів України.

Ключові слова: етнічні меншини, фольклор, декоративно-прикладне мистецтво, держава, культура, відродження, театр.

The development of folklore, arts and crafts in ukrainian ethnic minorities: trends (1990 – 2000-s)

V.M. PEKARCHUK

The Luhansk state university of internal affairs named after E.O.Didorenko, Luhansk, Ukraine, E-mail: vladimirprk@rambler.ru

Abstract

On the basis of represented wide palette of historical facts, analytic works, scientific documents it is made an attempt to reproduce the place and role of folklore, arts and crafts of Ukrainian ethnic minority cultures within 1990 - 2000 - ies.

The importance of the designated problem is caused, first of all, the need to have a clear understanding of the mechanism of the decision problem of an independent state of interethnic relations. It was found that during the study years in Ukraine, the prerequisites for the development of new forms of ethnic art and in this respect the spreading of cultural heritage. We considered the continuity and perspective in the development of forms of ethnic art. Considerable attention is given to explaining the activities of different levels of theater groups, and contribute to the development of culture Ukraine.

Also analyzed a number of activities of the Crimean Tatar, Greek, Hebrew, Hungarian professional artistic groups. The test problems were analyzed in terms of their contribution to achieving the political consensus and setting up fruitful contacts in the field of establishing cultural - artistic life Ukrainian ethnos.

Keywords: ethnic minorities, folklore, arts and crafts, the state, culture, regeneration, theater.

Постановка проблеми. Фольклор та декоративно-прикладне мистецтво становили творчу діяльність етносів, у процесі якої з'являлися нові духовні й матеріальні цінності. Вони поставали продуктом колективної творчої діяльності конкретних етносів, яка відображала його цінності життя та ідеали. В досліджувані роки відбувалося розмивання функціональних складників класичного фольклору етносів України. Утилітарна приуроченість пісенних циклів до певних моментів культурного життя міста чи села відходила в минуле.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі сюжети вказаної проблеми одержали фрагментарне висвітлення в працях В. Наулка, В. Євтуха, О. Курінного, М. Панчука, В. Котигоренка, Р. Чілачави, Т. Пилипенко. Особливе значення

мало розроблення українськими вченими концептуальних підходів до аналізу етнокультури як саморегульованої системи та сфери реалізації людських цінностей.

Мета дослідження – проаналізувати аспекти фольклору та декоративно-прикладного мистецтва у процесі відродження та розвитку культури етноменшин України протягом 1990 – 2000-х років.

Виклад основного матеріалу. В Україні внаслідок підтримки держави та діяльності національно-культурних товариств активно розвивались новітні форми етнічної творчості.

В етнічних культурах України фольклор займав власну нішу або в автентичному комплексі народних традицій, або в ряду вторинних форм збереження. Можна констатувати,

що фольклор функціонував безперервно у повсякденному житті етноспільнот. Водночас склалась певна різнобарвність у збереженні фольклорних традицій. Серед них: свідоме використання в політичній та офіційній культурній сферах життя етнопонаціональних традицій, символів, образів, що походженням зобов'язувалися фольклору; кероване спрямування культурної сфери на підтримку фольклорних традицій через фінансове, структурне забезпечення існування фольклорних колективів [7, с. 152].

В Україні збереглися осередки автентичного функціонування фольклорних народно-пісенних та інструментальних традицій. З одного боку, це показник того, що народні традиції давні і важливі для етноменшин. Поза тим, їх функціонування може характеризувати музичальність багатьох етногруп України, для яких фольклорна музика чи інші дотичні до неї етнографічні традиції, залишалися генетично обумовленими. Новими формами фольклору виступала художня самодіяльність. Вона набирала сили в радянський час і використовувалася як інструмент задоволення естетичних потреб широкого загалу. Водночас між фольклором і художньою самодіяльністю існували і певні відмінності. Можна сказати, що народна пісня у фольклорному вигляді залишалася для домашнього користування. Крім того, змінювалася динамічна природа фольклору. Вона часто залежала від тенденцій суспільних змін. Активізувалися окремі жанри. Така подія, як Чорнобильська трагедія стала поштовхом для повернення до сфери активного функціонування жанру голосіння. Фольклоризм мав щонайменше три основні шляхи розвитку. З одного боку, тут прибічники загальносвітової тенденції, яка проявлялася у зацікавленості етнічними мелодіями як оригінальним та незвичним матеріалом, з його ладовими, ритмічними особливостями. З другого, значна кількість виконавців – етнічно свідомих, використовували мелодії для закріплення етнопонаціональної самобутності музичною мовою, для самоствердження і набуття рівноправності серед представників мистецтва різних етносів. Третій шлях був пов'язаний з формальним дотриманням державно-етнопонаціональної політики у сфері культури, тобто виявлялася у чисто номінальному включенні до свого репертуару етнічних творів на догоду державним настановам.

Фольклор як базова константа народної творчості мав різні класифікації, в основу яких покладалася різноманітні критерії й аспекти: вербальний, етнографічний, музичний, хореографічний, регіональний тощо. Найбільш поширеною була жанрова класифікація, тобто поділ фольклорного матеріалу на обрядовий і необрядовий. До обрядового фольклору належали: календарний фольклор (колядки, масницькі пісні, веснянки), родинний фольклор

(родинні оповідання, колискові, весільні пісні, голосіння), оказіональний (замовляння, закликання, лічилки). Необрядовий фольклор поділявся на чотири групи: фольклорна драма, поезія, проза й фольклор мовленнєвих ситуацій. До фольклорної драми відносилися вертепна форма й релігійна форма. До фольклорної поезії – думи, билини, пісні, балади, віршовані пародії, афоризми, епіграми. Фольклорна проза, у свою чергу, поділялася на дві групи: казкову й неказкову. До казкової прози належала: казка (яка бувала чотирьох типів: чарівна казка, казка про тварин, побутова казка, кумулятивна казка) й анекдот. До неказкової прози – пригуча, переказ, легенда, міфологічна розповідь, билини, сонники. Прислів'я, приказки, благопобажання, прокляття, прізвиська, дражники, діалогові графіти, загадки, скоромовки й деякі інші відносилися до фольклорних мовленнєвих ситуацій. Листи щастя, графіти, альбоми (наприклад пісенники) відносилися до писемних форм фольклору [6, с. 228].

В фольклорі кримських татар традиційно вагомим залишався образ Мудреця. Особливе смислове навантаження несли казки присвячені верховному божеству Тенгри – Богу неба, чоловікові богині Умай. У фольклорному спадку присутній образ вічно живого старця – Хазира Ільєса. У багатьох легендах, казках, обрядах Хазира Ільєс поставав як вічний подорожній: старий мандрівник, який дарує й карає. Особливо актуальними на початку ХХІ ст. стали видання збірок казок народів Криму. Збірка «Кримська колыска. Крымская колыбель. Wiege der Krim. Кырым бешиги. Крымска люлка» (під ред. М. Араджіоні) містила твори семи народів Криму: українців і росіян, болгар, вірменів, греків, німців, кримських татар, що супроводжувалися поетичними перекладами українською й російською мовами [6, с. 252].

Кримські татари надзвичайно трепетно відносилися до власного духовного спадку. Вагоме місце в їх культуротворчій традиції належало легендам. Найбільш численною групою залишалися легенди, присвячені природі півострова. Такі, наприклад, легенди про скелі Діва, Монах і Кішка, про гору Аю-Даг, скелі-близнюки в Гурзуфі, про гору Демерджи тощо. Іншу групу, також досить чисельну, склали легенди, присвячені походженню окремих міст і сіл, звичаїв і повір'їв, історії та культурі Криму. Прикладами легенд цієї групи можуть бути такі: про походження Бахчисарая, Ялти, про могилу Мамая, про Ведмідь-гору, про Русалку й фонтан, про Дівочу вежу та ін.

Кримські татари зберегли і відроджували величезну музичну спадщину. Працювала велика група письменників, учених, збирачів фольклору. Велике значення для культури кримських татар мали пісні, присвячені рідним і близьким людям. Яскравою жанровою своєрідністю вирізнялися ліричні пісні. Для народ-

них пісень тюркських народів АР Крим характерними була свобода й широта мелодійного розгортання, гнучкість ритму й метра, ладове багатство, а також багатоваріантність. Поряд з натуральним мажором і мінором у музиці зустрічалися й лади зі збільшеною секундою.

Греки України зберегли багато обрядових пісень. Співалися весільні пісні «Піндіку мана», «Феріті ті ніфі мас», «Сімер еній хорісамта», «Іда сена тун кірьо гамбро». У греків Приазов'я збереглося залишки найдавніших хороводних танців, супроводжуваних співами в унісон, так звані «хоро»: «Агорус ті корашас», «Кзену оксу віглізу», «Емаре алан Дуня». В репертуарі грецьких сіл залишалося чимало танцювальних мелодій, ігрових пісень – «Міліфарак'я», «А папа кейдона мас», «Ена тера ті мера», «Сір Яніца», «Кірацас корі лігур», «Гайтани» [5, с. 66]. Музикальні здібності ромів завжди доповнювалися мистецтвом танців. Роми зберегли оригінальність танців. Зі спогадів професійного танцюриста А. Кондура: «Є такий звичай на весіллі, називається «Коза». Один ром надягає вивернутого кожуха й маску, а інший просто так одягнений. І танцюють так обоє, і от – бах! – коза впала. А другий так походить навколо, нібито це він козу забив. Потім бере очеретину, нібито надуває, як надувають баранчика, аби зняти шкіру. І капелюха до рук – і пішов по колу, гроші збирати за виставу. Такий темпераментний танець – осіб танцівникам за це й могорич.

Серед ромів України чимало зустрічалося співаків, діячів мистецтва, музикантів-інструменталістів. Широкий репертуар був ромських пісень: популярні пісні, джаз, жорстокий романс, старовинна табірنا народна мелодія. Ромські музиканти володіли класико-романтичним репертуаром – Сен-Сенс, Равель, Брам, Ліст. Ромські автори вишукано займалися обробками популярних мелодій етносів, що проживали поруч: угорських пісень, російських, українських, іспанських мелодій. Традиція професійного розшарування у рома залишалася дуже помітною; тому музикантськими були цілі родини. Існувала, так би мовити, певна каста музикантів, і відношення до неї у співплемінників було неоднозначним. З одного боку, артистично-музикантська діяльність могла осуджуватися як щось несерйозне, що не потребувало великих зусиль і не приносило стійкого прибутку: мовляв, «уже дорослий, а рота роззявляє, щоби люди туди заглядали». Бувало кастове зверхне «ти що, іси у музиканта?!». З іншого боку, династії професійних музикантів, співаків та інструменталістів, що тягнулися до свого коріння від придворного музикування, принаймні двох імперій – Австро-Угорської та Російської, – користувалися величезною повагою та пошаною [8, с. 56].

Декоративно-прикладне мистецтво, на відміну від мистецтва «чистого», мало утилітарну

функцію. У ньому значне місце займали традиційні народні промисли – гончарство, килимоткацтво, художня обробка дерева, металу, художнє вишивання тощо. І створювалося воно здебільшого народом.

Декоративно-прикладне мистецтво залишалося поліфункціональним. Воно відображало багатовіковий соціокультурний досвід етносів, відіграло соціальну роль у житті етносу, допомагало сформулювати системи естетичних цінностей та ідеалів, які стимулювали громаду в її прагненні до досконалості в будь-якій сфері діяльності. З іншого боку воно виступало частиною цілісного соціокультурного простору, особливою сферою їх життєдіяльності, сукупністю продуктів творчої діяльності та інших художньо-естетичних цінностей.

У сфері декоративно-прикладного мистецтва кримських татар однією з найважливіших традицій було утвердження свободи творчості, що виражалося у формуванні індивідуальних творчих авторських стилів, багатстві їх жанрової тематики. Але є й те загальне, що об'єднувало роботи кримськотатарських майстрів: використання рослинних узорів у всіх видах творчості, особливо у вишиванні, гравіюванні, різьбленні по каменю; багатий і виразний ритмічний лад орнаментики, колірні акценти і переваги; широке використання символів [1, с. 12]. У кримських татар було відновлено традиції ткацтва, вишивання, керамічної і ювелірної справи. Основним джерелом початку відродження стала духовна спрямованість частини кримськотатарського народу і, передусім, бажання досвідчених, талановитих майстрів і майстринь зберегти традиції національного декоративно-прикладного мистецтва. Діяльність народних умільців спрямовувалася як на створення сучасних виробів декоративно-прикладного мистецтва, так і на передавання досвіду творчості молодому поколінню кримських татар. Так, старійшина ювелірної справи А. Асанов відродив ювелірну майстерню в Бахчисараї; відомий художник, кераміст М. Чурлувів активну діяльність серед молоді: набирив творчі колективи і пропагував особливості традиційних кримськотатарських ремесел. В процесі виготовлення творів декоративно-прикладного мистецтва, наприклад, у килимоткацтві, майстри виробництва керувалися принципами побудови орнаментів довоєнних і післявоєнних років. Одночасно кримськотатарське ткацтво збагачувалося технічними прийомами, запозиченими з культурних традицій України і Середньої Азії. Поєднання традиції та новаторства проявлялося також у виготовленні гончарних виробів, у вишиванні, ювелірній справі. Суттєвою була роль зарубіжних фондів у відродженні декоративно-прикладного мистецтва (американський донорський фонд «COUNTERPART», польський фонд «Іди», турецьке управління співпраці і розвитку (ТІКА)). Важливим склад-

ником процесу відродження декоративно-прикладного мистецтва стало функціонування в АР Крим культурно-етнографічних центрів і розвиток етнокультурного туризму. Серед завдань етноцентрів було відродження культурного досвіду кримських татар; створення, впровадження й поширення етнокультурного туристичного продукту, до якого можна віднести виготовлення та демонстрування виробів декоративно-прикладного мистецтва; пошук майстрів, що зберегли традиційні ремесла, створення умов для їхньої творчості і передавання досвіду. Для відродження знаменитих раніше ремісничих традицій кримських татар у Бахчисараї створювались цехи ремісників: ювелірів, гончарів, вишивальниць [1, с. 8-9]. Активно відбувалося відродження народних ремесел в АР Крим. В цьому процесі брали участь як майстри старшого покоління, так і молодь, яка оволодівала майстерністю і традиціями кримських татар. Водночас через втрати зв'язку поколінь існували певні труднощі. В тому числі через неможливість проведення навчання ремеслу за принципом «майстер-учень».

Серед різних видів декоративно-прикладного мистецтва найбільш інтенсивно розвивалася вишивка, в тому числі золотими нитками (виробництво килимів), ювелірне мистецтво, тореvetica, кераміка. В АР Крим організувалися спеціальні курси по навчанню навичкам традиційних ремесел. Відкривалися малі підприємства по виготовленню сувенірів [2, с. 55].

Народне декоративно-прикладне мистецтво лягло в основу новітніх художніх промислів, які успішно розвивалися, або мали тенденцію до відродження і розвитку. Передусім це – ткацтво, золоте шиття, вишивка гладдю, бісероплетіння, плетіння макраме, художня ковка, чеканка, різьба по дереву, кераміка і інші роботи з природними матеріалами.

У Бахчисараї (АР Крим) діяло кілька центрів, які працювали у напрямку збереження традицій, звичаїв кримських татар. Умільці – кримські татари зберегли технологію виготовлення головних уборів: марама (покривало), платків, шапочок – фес. Марама виготовлялася з так званого «кримського полотна» – паперової пряжі з добавкою вати чи шовку. Вироблялися такі види марами: «енгіль», «толу», «агир», «юнь». Всі вони мали орнаменти з власною символікою, знаковою системою, культурними традиціями. Кримські татари широко в побуті використовували техніку високого шиття золотом і сріблом – «миклама». Він виконувався по цупких тканинах – сукну, атласі, шкірі. «Миклама» виконувалася по попередньому настилу, який накладався на малюнок, нанесений на сукно чи бархат. Кримські татари використовували до десяти видів узорного шиття. Найпоширенішим був «татар шілеме» – татарська гладь двостороннього шиття

[4, с. 97]. Євреї Житомирщини зберегли традицію мережеплетіння, Львівщини – фаянсового виробництва предметів юдаїки. Вони набували нового розвитку та втілювалися у скульптурних формах виставкової юдаїки, у дизайні відроджених синагог, мистецтві сюжетного вітражу. Майстри-ремісники євреї значну увагу приділяли середовищу молитовного простору, створюючи в інтер'єрах синагог вражаючі ансамблі із предметів оздоблення і декору. Виготовлені численні предмети прямо чи опосередковано використовувалися у синагогальній службі та створювали загальну єдність, що впливала на сакралізацію молитовного простору й відповідний емоційний настрій. У синагогах майстри проводили розписи на стінах і стелях в сюжетах, символах і декорі. Євреї України зберегли мистецтво мізраха, пов'язане із традиціями вияtkово пишних і витончених декоративних композицій, насичених геральдичними та епіграфічними елементами. Такі декоративні панно позначали стіни синагог, єврейські будинки. Єврейські ремісники зберігають технології виготовлення предметів, які відігравали ключову роль у ритуалах та побуті. Ними виготовлялись скриньки зі священними текстами «Мезуза», які виконували роль оберегів. Вони виготовлялися з дерева та металу з тонким декоруванням. Розмаїттям відзначалися домашні ханукії. Для ритуалу Миття рук, що проводилося в синагогах і єврейських будинках, виготовлялися предмети – глечики, кухлі, великі миски. Для них обиралися мідь. Кухлі мали характерну форму з двома, а іноді й чотирма ручками, що зумовлювалося зручністю послідовного миття рук. На поверхні кухлів часто вигравірувалися єврейські написи, традиційні символи і зображення [3, с. 308]. Вироблялися дерев'яні форми («пурім-бретль») для випікання печива.

Особливості технології кочового циганського ковальства полягали у тому, що плавлення металу відбувалося у земляній ямі, на відміну від стаціонарних кузень, де горно було відкритим. Температура в ямі підтримувалася без перепадів, чого не було у відкритих горнах і створювало рівномірну структуру металу. До того ж, вогонь підтримувався подвійним міхом, завдяки якому повітря до плавильної ями надходило безперервно. У стаціонарній же кузні повітря нагніталось з паузами. Ця технологічна відмінність і складала секрет популярності саме циганських виробів. Свої вироби цигани мітили клеймами, які з часом ставали родовими знаками. У досліджувані роки ними робилися спроби реконструювати кузні. Ромські бляхарі виготовляли дощові ринви, водозливи, пофарбовані «під польський пластик». Відомими залишалися вироби ромів з усіляких металів, у тому числі коштовних. Роми Одещини зберегли навички виготовлення гребінців з рогу. Збереглася технологія нагрівання, різання, плавлення, віджимання на верстаті матеріалу з рогу. Роми Закар-

паття зберегли навички плетіння дерев'яних решіт, держаків до лопат, ложок та ополоників з липи. Роми зберегли т.з. промисли «від неба», зокрема гадальний. Українські роми, аби трохи заробити, вдавалися до жебрацтва, хитрощів, виманювання грошей у легковірних тощо.

Висновки. Отже, протягом досліджуваних

років у духовному житті етноменшин зростала роль традиційних форм культури.

Ключова роль у цьому процесі відводилась народним календарним звичаям, ритуалам, обрядам, усній народній творчості. Виразником етнічності все більше ставав традиційний побут, ремісництво.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вейсова В.Е. Відродження духовної культури кримських татар (на прикладі театрального і декоративно-прикладного мистецтва 1990–2010 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. культурології: Спец. 26.00.01 – теорія та історія культури / В.Е. Вейсова. – Сімферополь, 2011. – 20 с.
2. Зинадинов Э.С. Проблема возрождения и развития народных художественных промыслов Крымского полуострова / Э.С. Зинадинов // Міжнародна науково-практична конференція «Традиційна народна культура: збереження самобутності в умовах глобалізації»: тези доповідей. – Х.: Регіон-інформ, 2004. – С. 54-56.
3. Нариси з історії та культури євреїв України. – К.: Дух і Літера, 2008. – 440 с.
4. Османова А.А. Крымско-татарская вышивка / А.А. Османова // Гендерні аспекти етнічної культури в Україні: Матеріали науково-практичної конференції (Севастополь, 29–30 квітня 2004 р.). – Севастополь: Вид-во Сев. НІУ, 2004. – С. 96-97.
5. Під одним небом: Фольклор етносів України / упоряд.: Л.К. Вахніна та ін. – К.: Голов. спеціаліз. ред. літер. мовами нац. меншин України, 1996. – 255 с.
6. Сугроба Ю.Ю. Культуротворчість у діалозі і новації сучасного поліетнічного суспільства України (Кримський досвід): [моногр.] / Ю.Ю. Сугроба. – Сімферополь: Видавничий центр КДМУ, 2012. – 352 с.
7. Тюрикова О.В. Український фольклор і культурна політика ХХ–ХХІ століть / О.В. Тюрикова // Міжнародна науково-практична конференція «Традиційна народна культура: збереження самобутності в умовах глобалізації»: тези доповіді. – Х.: Регіон-інформ, 2004. – С.151-157.
8. Чекан О. Romano drom. Подорож країною ромів / О. Чекан, Ю. Чекан. – К.: Нора-Друк, 2003. – 64 с.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2014

REFERENCES:

1. *Veysova V.E. Vidrozhennya dukhovnoyi kul'tury kryms'kykh tatar (na prykladi teatral'noho i dekoratyvno-prykladnoho mystetstva 1990–2010 rr.) (The revival of spiritual culture of the Crimean Tatars (for example, theater and arts and crafts 1990-2010 gg.)). Simferopol', 2011. – 20 p.*
2. *Zinadinov E.S. Problema vozrozhdeniya i razvitiya narodnykh hudozhestvennykh promyislov Krymskogo poluostrava (The problem of revival and development of folk arts and crafts of the Crimean peninsula). Mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiya «Traditsiynna narodna kul'tura: zberezheniya samobutnosti v umovakh globalizatsiyi»: tezi dopovidey. – H.: RegIon-Inform, 2004. – P. 54-56*
3. *Narysy z istoriyi ta kul'tury yevreyiv Ukrayiny (Essays on Jewish history and culture of Ukraine). K.: Duxh i Litera, 2008. – 440 p.*
4. *Osmanova A.A. Krymsko-tatarskaya vyshivka (Crimean-tatarskaya embroidery). Genderni aspekti etnichnoyi kulturi v UkraYini: MaterIali naukovopraktychnoYi konferentsiyi (Sevastopol, 29–30 kvItnya 2004 r.). – Sevastopol: Vid-vo Sev. NIU, 2004. – P. 96-97.*
5. *Pid odnym nebom: Fol'klor etnosiv Ukrayiny (Under the same sky: Folklore ethnic Ukraine). – K.: Holov. spetsializ. red. liter. movamy nats. menshyn Ukrayiny, 1996. – 255 p.*
6. *Suhroba Yu.Yu. Kul'turotvorchist' u dialozi i novatsiy suchasnoho polietnichnoho suspil'stva Ukrayiny (Kryms'kyu dosvid) (Kulturotvorchist dialogue and innovation of modern multi-ethnic society in Ukraine (Crimea experience)). – Simferopol': Vydavnychyy tsentr KDMU, 2012. – 352 p.*
7. *Tyurykova O.V. Ukrayins'kyy fol'klor i kul'turna polityka KhKh–KhKhI stolit' (Ukrainian folklore and cultural policies of the XX-XXI centuries). Mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiya «Traditsiynna narodna kul'tura: zberezheniya samobutnosti v umovakh hlobalizatsiyi»: tezy dopovidi. – Kh.: Rehion-inform, 2004. – P.151-157.*
8. *Chekan O. Romano drom. Podorozh krayinoyu romiv (Romano drom. Travel Roma countries). – K.: Nora-Druk, 2003. – 64 p.*

Пекарчук Володимир Михайлович – кандидат історичних наук, доцент
Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
Адреса: 91493, м. Луганськ, вул. Генерала Дідоренка, 4
E-mail: vladimirprkrk@rambler.ru

Pekarchuk Volodymyr Myhaylovych – PhD in historical science, associate professor
The Luhansk state university of internal affairs named after E.O. Didorenko
Address: 4, General Didorenka Str., Luhansk, 91493
E-mail: vladimirprkrk@rambler.ru